

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ВІД ІНФОРМАЦІЇ, ЩО НЕГАТИВНО ВПЛИВАЄ НА СУСПІЛЬНУ МОРАЛЬ

Статтю присвячено дослідженню правових аспектів захисту суспільства від інформації, що негативно впливає на суспільну мораль, на підставі аналізу наукових точок зору та відповідних нормативно-правових актів розглянута правова природа інформації, що негативно впливає на суспільну мораль, визначені правові приписи, які встановлюють можливість здійснення захисту від останньої.

Ключові слова: інформація, суспільна мораль.

Статья посвящена исследованию правовых аспектов защиты общества от информации, которая негативно влияет на общественную мораль, на основании анализа научных точек зрения и соответствующих нормативно-правовых актов рассмотрена правовая природа информации, которая негативно влияет на общественную мораль, определены правовые предписания, которые устанавливают возможность осуществления защиты от последней.

Ключевые слова: информация, общественная мораль.

The article is devoted research of legal aspects of defence of society from information which negatively influences on a public moral, on the basis of analysis of scientific points of view and proper normatively-legal acts legal nature of information which negatively influences on a public moral is considered, legal orders which set possibility of realization of protecting from the last are certain.

Key words: information, public moral.

Стійкі ціннісні орієнтації, уявлення людей про добро і зло, про справедливість і несправедливість, про совість і сенс життя лежать в основі моральних норм, які визначають форми поведінки членів суспільства.

Моральні норми склалися віками, ґрунтувалися на вічних, загальнолюдських цінностях, втілювались у народних звичаях, традиціях і обрядах. Кожна людина, свідомо чи несвідомо, керується цими нормами. Під впливом процесів глобалізації змінюється ставлення до моральних цінностей людини.

Глобалізація трансформує культуру, спосіб життя людей, систему цінностей і настанов, що визначають становище людини в світі. Зокрема, глобалізація руйнує і трансформує традиційні форми ідентичності, і у людей зникає відчуття причетності до певного оточення, сталих та визначених цінностей і орієнтирів.

У сучасних умовах засоби масової інформації взагалі та телебачення, як найпопулярніший засіб інформації зокрема, зважаючи на їх суспільну важливість, масовість та доступність, активно формують громадську думку, створюють уявлення про доступне і зборонене, моральне й аморальне. Особливо важливим є вплив засобів масової інформації на формування національної свідомості, оскільки вони виступають вагомим засобом створення історико-культурного інформаційного простору держави. Однак засоби масової інформації можуть також відігравати деструктивну роль створюючи і просуваючи у масову свідомість негативні ціннісні образи, чужі вітчизняній культурі ідеали і цінності.

На жаль, на даний час доводиться спостерігати формування інформаційно-культурного простору нашої держави під впливом могутніх інформаційних потоків зарубіжних країн, заповнення його неякісним інформаційним продуктом, чужими ідеалами й цінностями, ментальними особливостями інших держав та народів, що фактично розмивають державну мову, духовність, історичну пам'ять і негативно позначаються на формуванні національної свідомості.

По суті інформаційний простір нашої держави не є національним за своїм змістом. За цих умов засоби масової інформації не сприяють формуванню і зміцненню національної свідомості, а виступають потужним і постійно діючим фактором обездуховлення та деморалізації українського суспільства.

Серед ключових тенденцій, які сформувалися у сфері діяльності сучасних мас-медіа, слід відзначити зниження загального морального рівня вітчизняного інформаційного простору, переобтяженого демонстрацією сцен насильства, жорстокості, пропагуванням

культу наживи, сексу та криміналу. Сьогодні важко уявити випуск новин, будь-яку газету, телевізійну програму, де б не було хоча б одного повідомлення про акт насильства чи агресії. На жаль, кількість "агресивної" інформації навально зростає [1].

Констатуємо той факт, що в умовах формування інформаційного суспільства, коли завдяки засобам масової інформації, кіно, аудіо та відеопродукції фактично формується світогляд суспільства, серед суб'єктів інформаційних відносин спостерігається недостатньо високий рівень усвідомлення відповідальності перед суспільством. Саме тому визначення правових засад захисту суспільства від інформації, що негативно впливає на суспільну мораль є вкрай актуальним.

Необхідно відзначити, що в правовій науці, зокрема у сфері інформаційного права, проблеми регулювання інформаційних відносин розробляли в своїх працях: А. Б. Агапов, І. В. Арістова, Ю. М. Батурін, І. Л. Бачило, В. М. Брижко, Р. А. Калюжний, В. В. Костицький, В. А. Копилов, О. В. Кохановська, П. У. Кузнецов, З. В. Кузнецова, А. І. Марущак, О. Г. Марценюк, А. А. Письменицький, А. В. Стрельников, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Ю. С. Шемшученко та інші. Однак слід зауважити, що питання захисту суспільства від інформації, що негативно впливає на суспільну мораль залишаються поза увагою вчених. Тож метою статті є дослідження правової природи інформації, що негативно впливає на суспільну мораль, а завданням – визначення правових приписів, які встановлюють можливість здійснення захисту від останньої.

Необхідно зазначити, що законодавчого визначення інформації, що негативно впливає на суспільну мораль не передбачено. Закон України "Про захист суспільної моралі" визначає, суспільна мораль – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість [2].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає мораль як "систему норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства" [3, с. 540].

Філософський енциклопедичний словник дає визначення моралі (від лат. *moralis*) як області з царини етичних цінностей, яка, перш за все, визнається кожною дорослою людиною. Розміри та зміст цієї сфери змінюються з плином часу і різні у різних народів та прошарків населення [4, с. 275].

В юридичній літературі, яка висвітлює питання теорії права, мораль означена як важливий соціальний інститут, одна із форм суспільної свідомості, яка являє собою певну сукупність життєвих принципів, що історично склалися та розвиваються, поглядів, оцінок, переконань і заснованих на них нормах поведінки, які визначають та регулюють відносини між людьми, відношення до суспільства, держави, сім'ї, колективу, класу, оточуючої дійсності [5, с. 150]. В.В. Головченко характеризує мораль як духовність, форму суспільної свідомості і вид суспільних відносин; один із способів регулювання поведінки людини у суспільстві за допомогою усталених приписів [6, с. 770].

З точки зору вітчизняних теоретиків-правознавців мораль – це погляди, уявлення і правила, що виникають як безпосереднє відображення умов суспільного життя у свідомості людей у вигляді категорій справедливості і несправедливості; добра і зла; честі, гідності, совісті, обов'язку та ін. Мораль визначається як необхідне надбання будь – якого суспільства, значення якого з кожним днем зростає [7, с. 306]. На думку професора О.Ф. Скакун, мораль – це система норм і принципів, які виникають із потреби узгодження інтересів індивідів одних з одним і суспільством (класом, соціальною групою, державою), спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно до розуміння добра і зла, підтримуються особистими переконаннями, традиціями, вихованням, силою громадської думки. Мораль має історичний характер, але за всіх часів критерієм моральності норм виступають категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. Мораль охоплює майже всі сфери життя – економіку, політику, право та ін. За допомогою моралі узгоджується поведінка особи з інтересами суспільства, долаються суперечності між ними, регулюється міжособистісні спілкування [8, с. 265].

Таким чином, мораль можливо назвати етнічно-соціальною, народно-духовною творчістю поколінь, порівняти її з життєво-народною мудрістю, в якій визначені уявлення людей про добро, справедливість, гідність, честь, працелюбність, благородство, милосердя та інші добродієвості, і це, перший крок до усвідомлення відповідальності за свої думки, слова, внутрішні мотиви, вчинки, дії або бездіяльність, в цьому, мабуть, і полягає суспільне розуміння моралі.

На підставі викладеного стає можливим визначити поняття інформації, що негативно впливає на суспільну мораль, як інформацію (відомості), котра посягає на систему етичних норм, правила поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість, характер і ступінь суспільної небезпеки від дії якої, обумовлює необхідність ухвалення державою заходів, які б забезпечували належний правовий захист від втрат, що завдаються членам суспільства в результаті її розповсюдження.

Встановлено, що існує причинно-наслідковий зв'язок між "розважальним медіанасильством" і проявами агресії серед молоді. Дослідники стверджують, що негативна інформація впливає на ціннісні орієнтації особистості і переконує в тому, що насильство – прийнятний шлях вирішення соціальних конфліктів, а також, робить молодих людей байдужими до людських страждань та служить причиною застосування насильства в реальному житті. Ці висновки підтверджує і той факт, що досить часто неповнолітні правопорушники серед причин, які штовхнули їх на скоєння злочину, називають перегляд відповідних відеоматеріалів.

За дослідженнями ВООЗ, українська молодь займає перше місце в світі в рейтингу споживання алкоголю серед дітей та молоді. За інформацією МОЗ України, понад 20 тисяч молодих людей уживають наркотики, майже кожна сота дитина виховується без батьківської опіки.

За даними Державного інституту розвитку сім'ї та молоді 35% дітей присвячує вільний час телебаченню та комп'ютерним іграм, замість того, щоб відвідувати гуртки чи спортивні секції. Щороку 25 тисяч підлітків скоюють злочини і багато хто з них до початку кримінальних пригод надивився жорстоких фільмів. А продукції з елементами агресії на наших телеекранах сьогодні – хоч греблю гати. Такий стан речей не тільки не відповідає стандартам життя цивілізованої країни, але й суперечить приписам Основного Закону України щодо неприпустимості використання інформаційного простору на шкоду людині і суспільству [9].

Нещодавні соціологічні дослідження засвідчують: 51% українців вважають, що загальний стан моральності в нашому суспільстві є незадовільним і загрожує національній безпеці України, а більш ніж 70% респондентів упевнені, що українське суспільство зупинилося у своєму духовно-моральному розвитку [10].

Норми моралі не містять деталізованих правил і чітко визначених форм покарання за їх недотримання. Та досить високий рівень деталізації правил і відповідних санкцій за їх порушення містять норми права, що встановлюються і забезпечуються державою. Суспільство завжди знаходило можливості за допомогою відповідних санкцій корегувати поведінку людини. Однак варто враховувати і те, що дотримання норм моралі залежить, передусім, від внутрішнього переконання людини в моральності чи аморальності своєї поведінки, свого вчинку. Провести межу між індивідуальним і соціальним характером моральних вимог неможливо, оскільки в них органічно переплітаються елементи того й іншого. І тут першорядну роль відіграють такі індивідуалізовані моральні категорії, як совість, обов'язок, що спрямовують поведінку людини в моральне русло, формують моральну зрілість, соціальну орієнтованість особистісних цінностей.

Проте слід зазначити, що забезпечення захисту суспільства від шкідливої інформації ускладнюється низкою чинників. Щоб захистити своє право, треба розуміти, що воно порушене, а психологічний вплив, здійснюваний за допомогою інформаційних потоків, часто не усвідомлюється тим, на кого воно впливає. Це пов'язано, зокрема, з тим, що дія на поведінку людини виявляється головним чином через емоції і підсвідомість, а не на раціональному рівні. Нездатність усвідомлення шкідливості тієї або іншої інформації залежить також від віку людини. Проте, навіть коли інформація сприймається розумом, існує дуже багато можливостей для впливу на поведінку людини. Число інформаційних потоків, проникаючих в свідомість і підсвідомість людини настільки велике, що вкрай важко їх аналізувати і виділяти ті, які порушують права і свободи людини.

З метою реалізації та додержання вимог чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі, обігу продукції і видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру, продукції, що містить пропаганду культури насильства, жорстокості і порнографії, 17 листопада 2004 року створена Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі (Національна комісія) [11].

Національна комісія є постійним позавідомчим державним експертним і контролюючим органом, який діє відповідно до чинного законодавства України і є відпо-

відальним за утвердження здорового способу життя, належного стану моральності суспільства, контролю обігу продукції і видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру.

З метою удосконалення чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі апаратом Національної комісії розроблено проект закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів", який передбачає удосконалення організаційних засад діяльності комісії та розширення її прав та обов'язків. Зокрема проектом постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Положення про Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі" передбачено доповнити повноваження Національної комісії, надавши їй право узагальнювати практику застосування законодавства, що належить до її компетенції, доповнити її повноваження в галузі розробки проектів законів та інших нормативно-правових актів разом з іншими органами виконавчої влади у підготовці таких актів, розширити повноваження комісії щодо проведення експертизи всієї продукції, яка негативно впливає на суспільну мораль. Це дає підставі стверджувати, що створено правову основу для діяльності Національної комісії.

За результатами моніторингу у березні 2009 року задля запровадження саморегулювання в дотриманні суб'єктами інформаційної діяльності законодавства, що регламентує захист суспільної моралі, між державними органами і представниками мас-медіа було підписано "Хартію про партнерство заради інформаційних прав і свобод та захисту суспільної моралі". Після підписання Хартії відчутно зменшилася кількість порушень суб'єктами інформації чинного законодавства України у сфері захисту суспільної моралі. Досвід показав, що з огляду на ефективність та дієвість вище вказаного документу, регіональним представникам необхідно розробити та прийняти на місцевому рівні аналогічні акти.

Сучасне суспільство переживає якісні зміни і знаходиться на порозі серйозних інформаційних перетворень. Інформація стає стратегічним національним ресурсом, одним з основних багатств держави. Останнім часом вітчизняне інформаційне законодавство являє собою галузь законодавства, яка інтенсивно модернізується. В Україні розроблено багато нормативно-правових документів, які регулюють відносини в інформаційній сфері. Президентом затверджено Доктрину інформаційної безпеки, Держкомтелерадіо розроблено проект Концепції національної інформаційної політики,

прийнятий Закон "Про захист персональних даних", є проекти нової редакції Закону про інформацію, про доступ до публічної інформації тощо.

Таким чином, можна констатувати, з метою захисту суспільства від інформації, що негативно впливає на суспільну мораль ухвалено низку нормативних актів, спрямованих на зміцнення моральних засад у суспільстві, захист моралі від негативного впливу насильства, жорстокості, порнографії, утвердження здорового способу життя. Основними напрямками державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливає на суспільну мораль, є: формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури; недопущення пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації культури насильства, жорстокості, поширення порнографії; впровадження експертної оцінки інформації, розроблення механізмів і методик віднесення її до такої, що завдає шкоди суспільній моралі; підтримка національної культури, мистецтва, кінематографії, книговидавництва; заборона всім національним телерадіокомпаніям демонструвати неліцензійну аудіо- та відеопродукцію тощо.

1. Протокольне рішення № 2 від 29 жовтня 2009 року : [Електронний ресурс] – Режим доступу: moral.gov.ua/index.php?lang_id=1&content_id=1374&lp=16. – Заголовок з екрану. 2. Про захист суспільної моралі: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст.192. 3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2002. – 1440 с. 4. Философский энциклопедический словарь. / Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблев, В.А. Лутченко. – М.: ИНФА-М, 1997. – 576 с. 5. Матузов Н.И. Право в системе социальных норм /Н. И. Матузов. //Правоведение. – 1996. – № 2. – С. 144 – 157. 6. Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: . Енциклопедія, 2001. – Т. 3: К-М. – 792 с. 7. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підручник. – Львів: Закарпаття, 2003. – 450 с. 8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консул, 2001. – 656 с. 9. Григорій Смітюх: "Захистити підростаюче покоління від аморального впливу медіа-простору": [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://volynregion.org/news/grigorijsmitjukh_zakhistiti_pidrostajuce_pokolinnja_vid_amoralnogo_vplivu_u_media_prostoru/2009-12-17-1681. – Заголовок з екрану. 10. Підсумки роботи та стратегічні завдання НЕК на 2010 рік Аналітика: мораль, Україна, Національна експертна комісія України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.medialaw.kiev.ua/analits/255/>. – Заголовок з екрану. 11. Про Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1550 // Офіційний вісник України від 03.12.2004 – 2004 р., № 46, стор. 48, Ст. 3036.

Надійшла до редколегії 29.04.10

Н. Пацурія, канд. юрид. наук, доц.

ПОНЯТТЯ І ВИДИ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті досліджують проблеми визначення поняття страхових правовідносин у сфері господарювання та їх видів.

В статье исследуются проблемы определения понятия страховых правоотношений в сфере хозяйствования и их видов.

This article investigates the problems of decision of definition of insurance legal relationships are probed in the field of management and their types.

Ключові слова: страхування, страхові правовідносини, господарські правовідносини.

Ключевые слова: страхование, страховые правоотношения, хозяйственные правоотношения.

Keywords: insurance, insurance legal relationships, economic legal relationships.

Страхування, як загальнонаукова категорія, є предметом інтересу представників різних суспільних наук [Див.: 25, 29, 24, 6, 26, 13], з огляду на те, що воно належить до суттєво важливих інститутів народного господарства роль і значення якого, в останні роки, постійно зростає. Проте навряд чи знайдеться будь-який інший інститут, реальне значення якого оцінювалося б настільки недостатньо, саме цей фактор впливає на

відсутність наукових розробок та широкого роз'яснення принципів засад страхування [20, с.3]. Дане твердження, яке було дано проф. В.К. Райхером у 1947 році, і на сьогодні не втратило своєї актуальності.

Місце, роль та значення страхування, як правової категорії, його суттєві ознаки, соціальна важливість та потенціал досліджуються, як правило, в рамках галузевих юридичних наук, при цьому слід звернути увагу, що в сучасних наукових дослідженнях, в переважній більшості

